

De zoekende jaren

A.A. de Landtsheer

De vrede van Versailles in 1919 veroorzaakte in Duitsland een schok die de hele maatschappij van hoog tot laag raakte. Het gevolg was dat links en rechts in de Duitse politiek zich op één thema verenigden. Vanaf dat moment had de buitenlandse politiek van de Weimar-republiek nog maar één doel voor ogen: hoe de gevolgen van de vrede van Versailles te minimaliseren, of nog beter, ongedaan te maken?

In dit artikel gaat de auteur, leraar geschiedenis en staatsinrichting aan de SG Dordtwyck in Dordrecht, in op de twee opties, die de Duitse buitenlandse politiek had. Wat zou het beste resultaat opleveren, een politiek van zoveel mogelijk tegenwerking en confrontatie of zo goed mogelijk voldoen aan de eisen?

Cartoon van Woodrow Wilson, de man van de veertien punten.

De tweede novemberweek van het jaar 1918 stortte er een wereld in.

Dit zijn de feiten: 28 oktober - matrozen zetten hun officieren aan de kant in Wilhelms-haven; 3 november - in Kiel breekt een opstand uit onder matrozen; 9 november - keizer Wilhelm II doet afstand van de troon, de republiek wordt uitgeroepen; 11 november - een wapenstilstand in Compiègne maakt een einde aan de stroom overwinningsberichten van het Duitse leger.

En ondertussen raasde er een opstand door Duitsland en werden er in vele steden arbeiders- en soldatenraden opgericht.

Een volk, dat, opgejut door jarenlange oorlogspropaganda en populaire pers, ervan overtuigd was dat een glorierijke overwinning onder handbereik lag, begreep er niets meer van. Hoe was het mogelijk dat dit land met dit leger de oorlog had verloren?

in de zomer het laatste offensief van Von Ludendorff in het westen vastliep, begon men te denken aan een 'Wilsonfrieden'.

De ideeën van Wilson boden Duitsland nog de beste kansen om zonder al te veel kleerscheuren uit de oorlog te komen. Op 3 oktober richtte Duitsland een verzoek om wapenstilstand tot de Amerikaanse president.

Welk beeld had de Duitse regering van de veertien punten?

Als we afgaan op de meerderheid van de Rijksdag in die dagen dan wilde men een vrede van 'Verständigung', wat zoveel wilde zeggen als internationale verzoening en samenwerking zonder afgedwongen gebiedsafstand.

Een bijna onvoorwaardelijke overgave

In februari 1919 trad Graf Brochdorff-Rantzau aan als de nieuwe minister van buitenlandse zaken van de Weimarrepubliek. Hij baseerde zijn politiek op de volgende gedachtengang. Een streng vredesverdrag zal niet alleen nadelig zijn voor Duitsland maar ook voor de Geallieerden. Zij hebben namelijk alle belang bij een gezonde Duitse economie. Hoe moet dit land anders aan de herstelbetalingen voldoen?

Voor de Duitse regering werden de veertien punten dus het uiterste wat men wilde aanvaardde. Ondanks de strenge wapenstil-

Een Wilsonfrieden

Wat is hieraan voorafgegaan? Daarvoor moeten we terug naar het begin van 1918. In januari verlangde president Wilson in een rede voor het Congres, de terugtrekking van Duitse troepen uit de bezette gebieden en 'herstel' van deze gebieden. Hij verpakte dat in een aantal eisen die bekend werden als de veertien punten.

Op dat moment was er in Duitsland maar weinig sympathie voor deze punten. Pas toen

kleio

nummer 8/96
pagina's 8 en 9

Het 150e regiment terug in Berlijn. Eervolle vermeldingen op het vaandel – bloemen op de geweren. Nog lang niet verslagen.

standsvoorwaarden bleef men hieraan vasthouden.

Was het echter reëel om zo'n eenzijdige politiek te bedrijven? Eind januari zien we de eerste tekenen dat het wel eens verkeerd uit kan pakken. Uit een notitie van Brockdorff-Rantzau blijkt dat hij informatie heeft dat Wilson het moeilijk heeft in de onderhandelingen om zijn bondgenoten achter zijn programma te krijgen. Op 10 maart wordt Brockdorff-Rantzau opnieuw gewaarschuwd, ditmaal door een telegram van de Amerikaanse overste Conger: "*Amerika kan geen uitleg van de veertien punten vanuit het Duitse standpunt aanvaarden ... Amerika moet deze zien in het licht van het militaire succes*".

In een poging de Geallieerden met hun eigen wapens te overtreffen kwam Duitsland in april met een voorstel voor een Volkenbond, die de bond die de Geallieerden in februari

voorstelden moet overtreffen in idealisme en zuiverheid. De bedoeling was met diplomatieke middelen de samenwerking tussen de tegenstanders te frustreren.

Behalve via deze handelswijze proberen de Duitsers, nu de oude bondgenoten zijn weggevallen, neutrale landen voor zich te winnen. De Duitse kolenreserve is een van de weinige troeven die zij nog in handen hebben. Voor de oorlog had het ijzererts uit Lotharingen met de kolen uit het Ruhrgebied aan de basis van de Duitse welvaart gestaan. Na de oorlog bleek al snel dat Frankrijk meer behoefte had aan Duitse kolen dan Duitsland aan Lotharings, dus Frans, ijzererts.

Daarnaast heeft men in kringen van buitenlandse zaken ook nog serieuze pogingen gedaan om, terwijl men in eigen land aan alles tekort kwam door de voortdurende blokkade, zelfs voedsel als onderhandelingsobject te gebruiken.

Het mocht allemaal niet baten.

Op 7 mei 1919 werd het ontwerp vredesver-

drag aan de Duitse delegatie aangeboden en dit leidde tot een storm van protest in Duitsland. Op 16 mei volgde een ultimatum van de Geallieerden waarin Duitsland werd gesommeerd het verdrag te ondertekenen.

Minister-president Scheidemann maakte het niet meer mee, zijn kabinet trad af. In het Nationalversammlung sprak hij nog de volgende woorden: "*Welche Hand müsste nicht verdorren, die sich und uns in diese Fesseln legt*".

Het nieuwe kabinet Bauer kreeg van het parlement na verhitte debatten het groene licht om te tekenen.

De balans van de Duitse buitenlandse politiek tot aan de ondertekening was uitgesproken negatief. In plaats van een rechtvaardige vrede had men een bijna onvoorwaardelijke overgave getekend.

De vraag waar Duitsland vanaf nu voor stond was, hoe dit verdrag zo niet weg dan toch aangepast te krijgen. De Duitsers hadden hiervoor grofweg twee wegen tot hun beschikking. De eerste was de confrontatie aangaan met de leden van de Entente. De twee-

de was er één van het tonen van goede wil en bereidheid tot samenwerking met de voormalige tegenstanders. Hierdoor hoopte men langzaam maar zeker de scherpe kanten van Versailles af te krijgen.

Had Duitsland de oorlog eigenlijk wel militair verloren? Daar hadden veel Duitsers de nodige twijfels over. Zelfs een man als Stresemann, destijds lid van de Reichstag voor de linkervleugel van de nationaal-liberalen, kon het in oktober 1918 allemaal nog niet begrijpen. In een brief aan Dr. Friedberg, de voorzitter van de Nationaal-liberale partij, zei hij dat alleen de veertien punten al erg genoeg zijn. Duitsland liep volgens hem de kans bij zwaardere eisen teruggeworpen te worden in de tijd van de Rijnbond. Zijn oordeel over de aanvaarding van zo'n vrede: *"Is dit een gevolg van een volledige nederlaag dan is dat niet te vermijden, maar aanvaarding terwijl zijn legers nog in België en Frankrijk stonden leidt tot de conclusie dat het Duitse volk uit eerloze lafaards bestaat"*.

In juni was hij bij de stemming over het verdrag nog steeds niet bekeerd.

"Als we tegenstemmen gaat Duitsland misschien te gronde, als we voor stemmen gaat Duitsland zeker te gronde".

Bij de legerleiding was een dubbelspel gespeeld. Men verwachtte dat een harde vrede bruikbaar zou zijn om het systeem van de parlementaire democratie

in diskrediet te brengen. De legerleiding hoopte op een krachtige reactie tegen de republiek die zo'n vernedering had geaccepteerd.

Na de vrede: woede en obstructie

Op 24 augustus 1919 sloten Duitse onderhandelaren van het ministerie van buitenlandse zaken een overeenkomst met de Fransen over kolenleveranties. Veertien dagen na de ondertekening kwam een aantal groot-industriëlen met hun tegenzet. Het Rheinisch-Westfälischen Kohlensyndikat was van plan om tot uitholling van het vredesverdrag te komen door dag uit obstructie te plegen. De leveranties verliepen dan ook uiterst traag.

Een ander probleem deed zich voor in het Oosten. De Geallieerden waren zo snel na de wapenstilstand niet in staat voldoende troepen in de door Duitsland veroverde gebieden van Rusland te stationeren. Zij droegen daarom het Duitse leger op nog enige tijd voor de rust en orde in het gebied langs de Baltische kust te zorgen. De troepen die hiervoor zorgden waren wel de laatsten die zich een verslagen leger voelden.

Uit een gebeurtenis die zich in januari 1920 afspeelde, hebben de voorstanders van een obstructiepolitiek de les getrokken dat als men maar hard genoeg "Nee" zei, het vredesverdrag wel aangepast zou worden.

De Geallieerden hadden op hun eis tot uitlevering van zo'n negenhonderd Duitsers, om ze als oorlogsmisdadigers te veroordelen, nul op rekest gekregen van de Duitse regering. Bij de onderhandelingen die hierop volgden was door Duitsland het voorstel gedaan deze mensen door een Duitse rechtbank ter verantwoording te roepen. Dit compromis was uiteindelijk door de Geallieerden geaccepteerd.

De vraag was echter of Frankrijk in zaken die zij van levensbelang voor haar veiligheid beschouwde, ook zo zou handelen.

De herstelbetalingen

In het geval van de herstelbetalingen ging het allemaal een stuk moeilijker. Al in 1919 was afgesproken dat in 1921 het definitieve bedrag vastgesteld zou worden. In dat jaar bleek dat voorafgaande bedragen slechts vingeroefeningen waren geweest. 226 miljard goudmark was in januari het nieuwe bedrag waar de geallieerde opperste raad mee voor de dag kwam. Dit was voor de Duitsers net zo onaanvaardbaar als de 269 miljard die in Spa (juni 1920) was genoemd.

In Londen, toen de Duitsers er ook weer bij mochten zijn, lagen de voorstellen van Parijs uit januari op tafel. Minister Simons wees ze zonder meer van de hand. Zijn optreden werd door de Geallieerden als zo provocerend beschouwd dat Duitsland met een ultimatum werd opgescheept in plaats van genoegdoening. Toen de Duitse regering daar niet op in ging, volgde in maart 1921 een ingreep door geallieerde troepen. Düsseldorf, Duisburg en Ruhrort werden bezet.

Het eindbod in mei kwam in de vorm van een ultimatum. Het bedrag was vastgesteld op 132 miljard goudmark. Het was hoog en riep uiteraard opnieuw fel verzet in Duitsland op. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen

Januari 1921.

"PERHAPS IT WOULD GEE-UP BETTER IF WE LET IT TOUCH EARTH"

Cartoons van Low, opgenomen in de bundel 'Europe since Versailles' (London 1940).

Kleio

nummer 8/96
pagina's 10 en 11

dat de wijze waarop de betaling over de loop van jaren was gespreid de reël te betalen som heel dicht in de buurt van de 50 miljard bracht, die de Duitsers eerder zelf hadden voorgesteld.

Op 31 mei vond de eerste betaling plaats van 1 miljard goudmark.

Goede wil: Erfüllungspolitik

Een groep vooraanstaande Duitse liberale zakenlui verzette zich tegen de diplomaten en de militairen met hun pure machtspolitieke denken. In plaats van een autarkisch, protectionistisch Duitsland zag men meer in een land dat geïntegreerd was in een wereldeconomische ordening. Zo vond bijvoorbeeld Siemens dat economische samenwerking met Frankrijk nodig was. Het beste was het belang van Frankrijk te koppelen aan het herstel van Duitsland.

In 1920 zijn zelfs door Duitse industriële pogingen ondernomen om een Duits-Frans industrieel kartel te scheppen gebaseerd op Duitse kolen en Frans ijzererts. Dit idee, dat als een voorloper van de latere EGKS gezien kan worden, mislukte echter door allerlei nationalistische elementen bij beide partijen.

Carl Melchior, die als Duitse onderhandelaar in Versailles gesproken had met Keynes, stelde voor om te komen tot een preliminaire vrede met slechts twee punten:

- Duitsland accepteert het ontwerpverdrag als basis voor een definitief eindverdrag.
 - De Entente erkent de Duitse voorstellen als reël en is bereid ze serieus te overwegen bij het bepalen van het eindverdrag.
- Maar dit soort pragmatisme kon, na het delicate spel van de Geallieerden onder elkaar, niet geaccepteerd worden. Het zou immers de bodem uit het intergeallieerde compromis slaan.

Een andere Duitser die zich van begin af aan veel flexibeler opstelde dan Brockdorff-Rantzau was Erzberger, de voorzitter van de Duitse wapenstilstandscommissie. Toen Brockdorff-Rantzau aftrad was hij een van de Duitsers die het vredesverdrag ondertekende. Zo kwam er tenminste een einde aan de oorlog en kon er aan de toekomst van Duitsland gewerkt worden was zijn standpunt.

In november, vlak voor zijn val, deed kanselier Wirth een laatste poging om tot een regeling te komen, die het mogelijk zou maken dat Duitsland aan zijn verplichtingen zou kunnen voldoen. Zijn voorstellen kregen brede steun in Duitsland. Het pakket maatregelen omvatte onder andere een 3- of 4-jarig

moratorium op de herstelbetalingen en een internationale lening van 500 miljoen goudmark aan Duitsland. De waarde van de mark kon dan worden gestabiliseerd zodat Duitsland zijn financiën op orde zou kunnen brengen.

Parijs zag echter niets in de voorstellen, omdat er niet genoeg garanties ten aanzien van de tijd en hoogte van de herstelbetalingen in

werd aanvankelijk van veel groter belang geacht. De achtergrond hiervan was van begin af de vervlechting van binnen- en buitenlandse politiek. Graf Brockdorff-Rantzau gebruikte in zijn onderhandelingen met de Geallieerden de angst voor het bolsjewisme bij de Westerse mogendheden. Hij waarschuwde herhaalde malen dat men niet moest spelen met de gedachte Duitsland eco-

nomisch ten onder te laten gaan. Dit zou onvermijdelijk leiden tot de overwinning van het bolsjewisme in Duitsland en dat kon nooit de bedoeling van de Geallieerden zijn. Bovendien, wilde men de Russische economie een kans op herstel geven, dan was Duitsland en zijn economische kennis en macht daar in zijn optiek zonder meer bij nodig.

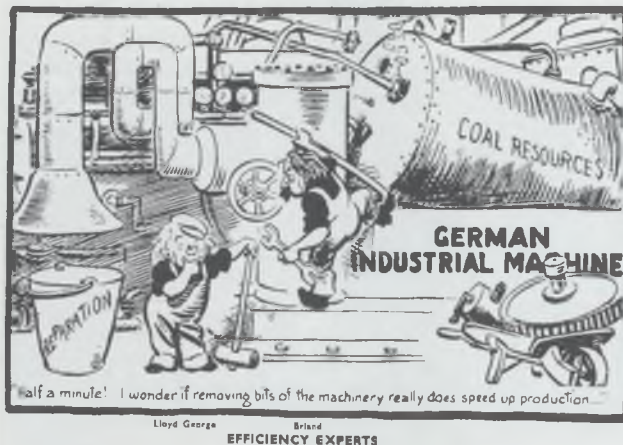
Al op 5 november 1918, dus nog voor de inwerkingtreding van

de wapenstilstand, verbrak Duitsland de betrekkingen met Rusland. Men probeerde zo bij Wilson in een goed blaadje te komen. Deze was uitgesproken anti-bolsjewistisch, dus kon het geen kwaad zich ook tegen het bolsjewistische Rusland af te zetten.

In januari 1919 was Brockdorff-Rantzau zelfs zo optimistisch over een mogelijk succes van zijn anti-bolsjewisme, dat hij het niet voor uitgesloten hield dat de Geallieerden en Duitsland zouden gaan samenwerken om het bolsjewisme militair te verslaan. Bij de wapenstilstandscommissie in Spa probeerde hij daartoe in de periode februari tot april 1919 te pleiten voor een gemeenschappelijke actie tegen Rusland.

Maar in juni 1919 was duidelijk dat de anti-bolsjewistische koers in Versailles niets opleverde. Vanuit het kabinet werd druk uitgeoefend op Brockdorff-Rantzau om weer zakelijke betrekkingen met Rusland aan te knopen. Na de Pools-Russische oorlog die ongunstig voor Rusland afliep in 1920, klonken er vanuit het leger, onder andere van generaal Von Seeckt, geluiden om met de Russen ook op militair gebied te gaan samenwerken om zo de Polen aan te pakken. De angst van rechts voor het bolsjewisme in Duitsland was in dit geval kleiner dan de afkeer van het verdrag van Versailles en het Westen.

Maar niet alleen de politieke rechterzijde

Mei 1921: Briand eist betaling in kapitaalgoederen als het niet gaat in goudmark.

stonden. Kanselier Wirth trad af en werd opgevolgd door Cuno. De Erfüllungspolitik was mislukt en een praktisch alternatief had niemand voorhanden.

De Russische kaart

De verhouding van het Keizerlijke Duitsland en de Russische bolsjewieken is er opmerkelijk genoeg altijd een geweest van pure zakelijkheid. Beide partijen wisten dat ze elkaars politieke tegengestelden waren, maar dat heeft hen nooit belemmerd zaken te doen als ze er van overtuigd waren dat dit in beider belang was. In dat licht moeten we de afspraak ook zien waarbij de revolutionair Lenin door Duitsland geholpen werd in 1917 uit Zwitserland via Duitsland naar Finland en vervolgens naar Rusland te reizen.

Toen tegen de verwachting van de Duitse regering in de bolsjewieken in Rusland een blijvende macht geworden waren, bleef de nieuwe Duitse regering dezelfde uitgangspunten hanteren. Het regime verfoeide men en er werd alles aan gedaan te voorkomen dat Duitse bolsjewieken invloed kregen op de gebeurtenissen in eigen land, maar dat speelde geen enkele rol in de Duits-Russische verhoudingen.

Inspelen op de vooroordelen van de Westerse mogendheden over de bolsjewieken

1923: bezetting van het Ruhrgebied door Franse en Engelse troepen.

was geïnteresseerd in samenwerking met de Russen. De partijen die zich ver in het linkse kamp bevonden hoopten door zo'n samenwerking de radenrepubliek dichterbij te brengen.

Een man als Stresemann was er in deze fase van overtuigd dat samenwerking met Rusland gunstig was voor de Duitse politiek. Zo zou een handelsovereenkomst met de Sovjetunie Duitsland economisch sterker maken. Maar ook de Frans-Poolse tang waar Duitsland zich in bevond kon op deze manier opengebroken worden. Tenslotte verloor hij ook het einddoel, revisie van Versailles, niet uit het oog. Een Duits-Russische samenwer-

king zou om te beginnen Groot-Brittannië en daarna wellicht Frankrijk er toe kunnen bewegen een revisie van Versailles in gunstige zin voor Duitsland te accepteren.

In 1920 werden de eerste contacten gelegd, die resulteerden in een geheime samenwerking op militair gebied. In 1921 volgde het eerste Duits-Russische handelsverdrag.

De voormalige minister van Herstel (vanaf januari 1922 minister van Buitenlandse Zaken) Rathenau overlegde in december van dat jaar met de Britse Lloyd George waarbij het idee op tafel kwam, dat de Duitse herstelbetalingen voor een deel gefinancierd konden worden uit de Duitse export naar Rusland.

Waar zowel Frankrijk als Groot-Brittannië echter niet aan moesten denken was dat de Russen en Duitsers alleen verder op weg zouden gaan.

De conferentie van Genua

Genua: het had een mijlpaal moeten worden op weg naar het nieuwe naoorlogse Europa. Het leek de oplossing voor alle kwalen waar Europa aan leed. Frankrijk dat maar één ding wilde horen, namelijk dat de Duitsers nu eindelijk zouden gaan betalen. Rusland dat na de verloren oorlog en de harde jaren van een bloedige burgeroorlog economisch weer op de benen geholpen moest worden. Duitsland dat zijn economische en technische potentieel zou kunnen inzetten op de grote Russische markt en zo in staat zou zijn om aan zijn verplichtingen van Versailles te voldoen. En niet in de laatste plaats Groot-Brittannië dat zat te springen om kapitaalkrachtige klanten in Europa.

Alles zou in een groot masterplan in elkaar passen. Het werd echter een van de bekendste mislukkingen van de internationale politiek van deze periode.

Hoe heeft dat kunnen gebeuren?

In Cannes werd begin 1922 afgesproken dat in Genua de grote alles oplossende conferentie plaats zou vinden. Maar de eerste donkere wolk verscheen aan de horizon toen de VS weigerde af te zien van de terugbetaling van de schulden door Groot-Brittannië. Het gevolg was dat dit land daarom ook niet af kon zien van de betalingen door de andere Geallieerden aan zichzelf. (Dit sloeg voorname-lijk op Frankrijk).

Ondertussen had kanselier Wirth in december van het jaar daarvoor al een tegenslag moeten verwerken toen Frankrijk weigerde om een moratorium voor de Duitse herstelbetalingen in te willigen. In maart kwam de

kleio

nummer 8/96
pagina's 12 en 13

herstelbetalingscommissie daarentegen weer met nieuwe eisen aan Duitsland. Dit werd in Duitsland door de tegenstanders van de Erfüllungspolitik als het zoveelste bewijs gezien, dat deze politiek niet werkte. Het maakte daar de geesten rijp om eens te kijken of met het Oosten geen betere zaken waren te doen.

De Britse prime-minister, Lloyd George, was langzamerhand nog de enige die geloofde in de goede afloop. Als men er in zou slagen alle geïndustrialiseerde landen van Europa, dus inclusief Duitsland, af te laten spreken samen te werken bij het herstel van Rusland dan zou de conferentie alsnog kunnen slagen. Op die manier zou het vraagstuk van de herstelbetalingen van zijn scherpe kanten zijn ontdaan. En men zou tegelijkertijd Rusland in de economische greep van het kapitalisme krijgen.

Om dit voor elkaar te krijgen speelde Lloyd George een gevaarlijk diplomatiek spel waarbij hij probeerde door afzonderlijk overleg de diverse delegaties onder druk te zetten. Dat was lastig want de Fransen wilden alleen met de Russen praten als deze bereid waren hun schulden uit de tijd van de tsaren te betalen. De Russen moesten toehappen zonder te beseffen dat ze economisch werden ingepakt. En de Duitsers hadden vast geen trek in een mogelijk Russisch-Westerse alliantie in de toekomst.

Het Duits-Russische verdrag van Rapallo

De Russen zaten in Rapallo en de Duitsers in Genua. Beiden waren onzeker in hoeverre ze als object of als subject deel zouden kunnen nemen aan de conferentie.

De Russen besloten als eerste liever zelf het initiatief in handen te nemen. Al eerder in het voorjaar hadden zij tekenen gegeven wel wat te voelen voor een handelsovereenkomst met de Duitsers.

In Genua was ook Maltzan, lid van de Duitse delegatie. Hij was aan de Duitse kant degene die zich hard maakte voor het uitspelen van de Russische kaart.

De Russen namen 's nachts contact op met de Duitse delegatie. Deze moest zeer snel beslissen, waarbij Wirth voor de afweging stond te kiezen tussen de ideeën van Maltzan of voor Rathenau, die vast wilde blijven houden aan zijn Erfüllungspolitik. Hierbij speelden opgedane teleurstellingen met deze politiek waarschijnlijk een doorslaggevende rol.

Op 16 april 1922 sloten Duitsland en Rusland het verdrag van Rapallo. Zelden is een verdrag zo snel gesloten, zelden zal een verdrag ook zo'n dramatische uitwerking hebben gehad. In één klap was de droom van Genua over.

Inhoudelijk stelde Rapallo niet zo vreselijk veel voor. Beide landen spraken af diplomatieke betrekkingen aan te knopen. Ze zagen af van wederzijdse schadeclaims en beloofden elkaar de status van meest begunstigde handelsnatie.

Dat was alles, maar het effect was veel groter. De beide paria's van de internationale diplomatie hadden elkaar gevonden. Zij gaven het signaal af zich niet willoos te laten gebruiken door de overwinnaars van 1918. Het kon ook uitgelegd worden als een NEE tegen Versailles en alles waarvoor dat stond.

Rapallo was een triomf voor de Duitse politiek van confrontatie. Weliswaar stond er in het verdrag niets over militaire samenwerking, dat had de Reichswehr als staat in de staat allang zelf met de Russen geregeld. Het verdrag kon echter wel gezien worden als een goedkeuring door de Duitse regering van de contacten tussen Rode leger en Reichswehr.

De gevolgen

Leverde Rapallo het resultaat waar Duitsland in april 1922 op hoopte, namelijk los te komen uit de wurgende greep van de Westerse Geallieerden, met name Frankrijk? Daar kunnen we kort over zijn, dat was niet het geval. Na Rapallo vreesde de Franse generale staf voor de combinatie van de Duitse technologie en de Russische demografische en revolutionaire kracht. Deze ideeën maakten op Poincaré, destijds premier, grote indruk. Er zijn tekenen die er op wijzen dat hij na Rapallo nog meer overtuigd is geraakt van de juistheid van zijn harde politiek ten opzichte van Duitsland, een politiek die rechtstreeks tot de bezetting van het Ruhrgebied en zijn rampzalige economische gevolgen leidde.

De aanleiding voor de bezetting van het Ruhrgebied was de constatering van de herstelbetalingscommissie dat Duitsland in december 1922 achterbleef met houtleveranties en in januari 1923 ook nog eens te kort schoot in het leveren van kolen. Beide voorvallen werden aangemerkt als moedwillige overtredingen van de verplichtingen. Hiermee kreeg de Franse regering de argumenten in handen om op een legale manier in te grijpen.

De strijd om het Ruhrgebied onttaardde in een directe confrontatie tussen Frankrijk en Duitsland. Duitsland, dat militair machteloos was, zette het enige wapen in dat het nog tot zijn beschikking had, namelijk zijn economische kracht.

De Franse en Belgische troepen waren nog maar net in het Ruhrgebied gearriveerd of de Duitse regering riep zijn onderdanen op tot passief verzet. De algemene staking kwam hard aan omdat Frankrijk juist gehoopt had dat de bezetting zichzelf zou betalen met goederen die uit dit gebied gevorderd zouden worden, de zogenaamde produktieve onderpanden politiek. De Franse regering was nu genoodzaakt om de kosten van de bezetting zelf te betalen en moest eigen mensen in zetten om waar nog mogelijk produkten uit het Ruhrgebied te halen.

De Franse franc betaalde het gelag. Het werd een kwestie van wie de langste adem zou hebben.

De Britten

Voor de Britten zat er in die periode niet veel anders op dan de Fransen tot kalmte te manen en de Duitsers te bewegen met aanvaardbare voorstellen voor herstelbetalingen te komen.

Zowel in mei als in juni 1923 zijn daartoe door Duitsland voorstellen gedaan, die echter geen genade in de ogen van de Poincaré konden vinden. Ook probeerden de Fransen in het Rijnland de separatisten de nodige steun in de rug te geven.

Ondertussen was de waarde van de Duitse mark in mei 1923 zo ver gedaald dat de regering Cuno wel een gebaar moest maken naar Frankrijk.

De voorstellen om door diplomatiek overleg tot een oplossing te komen ketsten af op een absoluut stilzwijgen van Poincaré. In augustus deed Cuno een nieuwe poging nadat hij eerst overleg had gevoerd met de Britse regering. De Franse regering eiste onvoorwaardelijke stopzetting van de passieve weerstand voordat zij een verzoek tot overleg maar in overweging wilde nemen.

Voor de Britten begon toen langzamerhand de maat vol te raken en op 11 augustus verklaarden zij de Ruhrbezetting voor illegaal. Het mocht echter niet baten, de Fransen bleven onvermurwbaar. Voor de regering Cuno zat er toen niets anders meer op dan af te treden.

Stresemann kreeg nu de kans een oplossing uit de impasse te zoeken.

Eerst probeerde hij nog zonder al teveel ge-

LITERATUUR

- Karl Dietrich Bracher e.a., *Die Weimarer Republik 1918-1933* (Düsseldorf 1987).
E.J. Feuchtwanger, *From Weimar to Hitler* (London 1993).
C. Fink e.a., *Genoa, Rapallo, and European reconstruction in 1922* (Washington 1991).
Peter Grupp, *Deutsche Außenpolitik im Schatten von Versailles 1918-1920* (Paderborn 1988).
S. Haffner, *Het Duivelspact* (Bloemendaal 1989).
Andreas Hillgruber, 'Revisionismus - Kontinuität und Wandel in der Außenpolitik der Weimarer Republik', *Historische Zeitschrift* Band 237 (1983) 597 - 621.
Jon Jacobson, 'Is there a new international history of the 1920's?', *American Historical Review* 86 (1983) 617 - 645.
M. Kitchen, *Europe between the wars* (London 1988).
Peter Krüger, *Versailles: Deutsche Außenpolitik zwischen Revisionismus und Friedenssicherung* (München 1986).
Michael-Olaf Maxelon, *Stresemann und Frankreich 1914-1929* (Düsseldorf 1972).
Klaus Schwabe, *Die Ruhrkrise 1923* (Paderborn 1984).

zichtsverlies met de Fransen te onderhandelen. Maar Poincaré gaf geen krimp, zodat Stresemann tenslotte, mede op aanraden van Groot-Brittannië, maar hoopte op onderhandelingen, nadat hij het verzet had opgeheven. Op 26 september koos hij ervoor toe te geven aan de Franse eisen en beëindigde hij het passieve verzet zonder voorwaarden te stellen aan Frankrijk.

In Duitsland dreigde inmiddels een absolute chaos. In Beieren kregen separatisten steeds meer greep op de ontwikkelingen en in Hamburg en Saksen waren linkse acties. Stresemanns strategie om door tijd te winnen de Angel-Saksische landen achter zich te krijgen en Frankrijk aan de onderhandelings-tafel, was mislukt.

Het einde

In oktober 1923 vroeg de Duitse regering, in een laatste poging om aan betere voorwaarden te komen, de herstelbetalingscommissie te bemiddelen. Poincaré kon om deze in Versailles ingestelde commissie niet heen, wilde hij zijn hele beroep op de uitvoering van de afspraken niet ongeloofwaardig maken. Ondertussen was ook in Frankrijk de financiële nood zeer hoog gestegen en begon bij het publiek steun voor zijn politiek te verliezen.

De druk van Groot-Brittannië en Verenigde staten om tot een oplossing van het conflict te komen werd ook steeds groter.

Dit alles bij elkaar deed Frankrijk besluiten met bemiddeling akkoord te gaan. De commissie ging aan het werk en vanaf dat moment werd het initiatief uit Poincaré's handen genomen. Frankrijk had zijn hand overspeeld en Groot-Brittannië en nog meer de VS waren nu in staat om hun ideeën voor het oplossen van het vraagstuk uit te voeren. Het resultaat zou het Dawesplan zijn dat het einde van de Frans-Duitse confrontaties betekende. Niet Frankrijk maakte de dienst langer uit maar het Amerikaanse kapitaal. De machtsfactor die, in feite al sinds 1917 latent aanwezig, bepaalde of de economie van Duitsland en daarmee de welvaart van heel Europa zich al of niet zou herstellen.

Conclusie

Als een vredesverdrag bedoeld is om de overgang te markeren van een oorlog naar een periode van vrede en samenwerking, dus als afsluiting en tegelijk als een nieuw begin, dan is de vrede van Versailles volledig mislukt. Het verdrag markeerde niet het eind

van de gevechten want dat was al eerder bij de wapenstilstand gebeurd en het was ook geen begin van vrede en samenwerking, want men vocht gewoon door, alleen nu met andere middelen.

Waarom werd er doorgestreden?

Voor Frankrijk dat zich in de steek gelaten voelde door de VS en Groot-Brittannië waren de bepalingen van Versailles de enige garanties tegen een Duitsland dat zowel economisch als demografisch de meerdere was. Duitsland was tot in het diepst van zijn ziel geraakt door de harde vredesvoorwaarden. Men was de wapenstilstand aangegaan met in het achterhoofd de veertien punten van Wilson als uiterste bod en kreeg een vrede met bepalingen die veel strenger waren. Gedurende de beschreven periode werd het bovendien in zijn verzet tegen Versailles gevoed door de houding van Groot-Brittannië en de VS.

De Russische kaart was in de handen van de Duitsers bepaald geen troefkaart. In de eerste jaren van de onderzochte periode wees men, om bij de Westerse Geallieerden in een goed blaadje te komen, samenwerking met de Russen af. Het leverde niets op. Toen men in 1922 overging tot samenwerking met Rusland om zich wat te bevrijden van de Westerse druk bleek, dat men zich daardoor alleen maar dieper in de nesten werkte.

De gematigde krachten hebben in deze periode altijd een ondergeschikte rol gespeeld, zowel aan de kant van de Duitsers als bij de Fransen. De Amerikanen zijn degene geweest die van begin af aan de sleutel tot de oplossing van het probleem in handen hadden. De Verenigde Staten waren de grote financiële mogendheid die in staat was om de Europese en wereldeconomie weer op gang te brengen. Maar juist zij hadden zich in deze jaren teruggetrokken.

Ook de Britten stelden zich gematigd op. De economie was verzwakt en in feite alleen door een gezonde Europese en zeker Duitse economie weer op gang te brengen.

Die onderlinge afhankelijkheid van elkaar was iets dat de politici en zeker het grote publiek in deze periode nog moesten leren. Het nationalisme dat in Europa heerste en dat door de oorlog alleen maar was aangewakkerd, was echter een te groot obstakel in de hier beschreven periode.

kleio

